
THE PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL COMMUNICATION AND THEIR IMPORTANCE IN THE EDUCATIONAL PROCESS¹

Prof. Stoyko Ivanov, DcS

Sofia University "St. Kliment Ohridski"

Department of Social, Organizational, Clinical and Educational Psychology

Phone: +359884798669

E-mail: stoyko.v.ivanov@gmail.com

Abstract: *The purpose of the article is to reveal some of the psychological aspects of professional-pedagogical communication. I define this concept and describe its meaning for the pedagogical and educational process. The varieties and indicators that determine these two processes are mentioned. The characteristics of effective vocational-pedagogical communication, the mechanisms of influence in this process and its goals are also revealed.*

Keywords: *Professional-pedagogical communication, Students, Teachers.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Общуването е цялостен, сложен и многообразен, типичен само за хората процес на установяване помежду им на духовен контакт между реално и непосредствено взаимодействащи помежду си личности, в който те проявяват своя вътрешен свят (идеи, чувства, мисли, представи, потребности, намерения, ценности и пр.), съгласуват своите действия, изразяват взаимоотношенията си, демонстрират своята индивидуална неповторимост и постоянно се самоусъвършенстват. Анализът на специализираната литература (Иванов, С. 2018), свързана с общуването, позволява да се разкрие неговото значение за осъществяване на съвместната дейност от хората, за установяването на определени отношения помежду им и за съществуването на големите човешки общности. То е необходимо условие за нормалното развитие на всеки човешки индивид като член на обществото. Посредством общуването индивидът взаимодейства със социалната среда, усвоява социалния опит и се вгражда в обществото. Накратко казано, общуването има основно значение за социализацията на личността. Благодарение на него човек усвоява натрупания от предходните поколения нравствен, познавателен, практически и естетически опит. В общуването се изграждат и развиват човешките ценности и се разкриват съществените им личностни особености. То е обществен начин за формиране на психичните новообразувания, фактор за функционирането на личността и едно от най-важните условия за нейното вграждане в обществото. Общувайки със себеподобните си, човек се себеопознава и изгражда като самобитна индивидуалност. Благодарение на общуването се възприема чуждият опит, но той винаги се пречупва през призмата на собствения, който постоянно се обогатява от това. Един от най-важните фактори, които оказват влияние на съвременното образование, е професионално-педагогическото общуване и настоящата статия има за цел да представи някои негови психологически особености.

¹Докладът е представен на Секция Педагогика и психология на 25 октомври 2018 с оригинално заглавие на български език: ПСИХОЛОГИЧЕСКИТЕ ОСОБЕНОСТИ НА ПРОФЕСИОНАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОТО ОБЩУВАНЕ И ТЯХНОТО ЗНАЧЕНИЕ ЗА ОБРАЗОВАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Професионално-педагогическото общуване притежава всички основни характеристики на феномена общуване, но същевременно има свои специфични особености, свързани с характера и крайната цел на възпитателния и образователния процес. Проявява се най-вече при взаимодействията по време на урок и при излагането на нов учебен материал, при беседа с класа, при индивидуалната проверка на знанията на учениците и при тяхната оценка, както и при контактите в извънучебно време. То е форма на взаимоотношение, партньорство и сътрудничество между субектите на учебно-възпитателния процес. Професионално-педагогическото общуване се отличава със специфична регламентираност, преднамереност и целенасоченост. То изисква и предполага съобразяване с възрастови, познавателни и индивидуални различия при активната размяна на ценности между взаимодействащите си субекти. Ценностните аспекти на този вид общуване се изразяват в предаването и усвояването на определени социални норми на отношение и поведение при изграждането на личността на подрастващите в съответствие със зададените социокултурни модели.

На базата на конкретни показатели професионално-педагогическото общуване се разграничава на следните разновидности:

- В зависимост от знаковата система, която се използва в процеса на общуване, то се разграничава на речево и неречево.

- Според ролята и активността на общуващите се определя на: симетрично и асиметрично общуване.

- Според броя на общуващите се разграничава общуване между: две или няколко личности; личност и група; две или повече групи.

- В зависимост от предварително поставените цели общуването е: преднамерено, целенасочено, предварително организирано и непреднамерено, спонтанно, неорганизирано.

- В зависимост от пола на участниците в процеса на общуване то се разграничава на: еднополово и разнополово.

- В зависимост от формата на протичането му общуването е: внимателно, тактично, вежливо и грубо, вулгарно, цинично.

- В зависимост от очакваните резултати се диференцират: емоционално, духовно и утилитарно, прагматично общуване.

- В зависимост от възпитателната му стойност, съдържание и насоченост общуването бива: полезно и вредно.

- От емоционална гледна точка общуването е: приятно, желателно, неприятно, нежелателно, принудително.

- В зависимост от това дали се използват или не специални средства за комуникация общуването бива: пряко, непосредствено или косвено, опосредствано чрез писмен текст, телефон, телеграф, интернет, радио, телемост и др.

- В зависимост от начина на постигането на целите се разграничават императивно, манипулативно и хуманистично общуване.

Характеристиките на ефективното педагогическо общуване са: конкретност, автентичност, сърдечност, инициативност, тактичност, толерантност и др. Позитивните реакции на учителите в процеса на педагогическото общуване намират израз в проявите на наблюдателност, уважение, емпатия, чувство за хумор, отразяване на емоционалното състояние на учениците, изслушване и перифразирание. Учителите улесняват педагогическото общуване чрез отразяващи, разясняващи, окуражаващи, утвърждаващи, перифразиращи и обобщаващи изказвания. Механизмите за психично въздействие, които те използват, са молби, препоръки, изисквания, указания, предоставянето на обратна връзка чрез даваните оценки, оказване на внимание на учениците, психичното заразяване, внушение и убеждение. За осъществяването на ефективно педагогическо общуване допринасят редица компетентности, качества и умения като: асертивност, креативност, гъвкавост, емоционална устойчивост, правилно използване на специализираната терминология, умения за задаване на въпроси, умения за даване на обратна връзка, умения за работа в екип, умения за конструктивно управление на конфликти и др. Слабости в педагогическото общуване на учителите са,

избухливост, прекалена самоувереност, проявяват шаблонност, игнориране на индивидуално-личностните особености на учениците, израз на предпочитания към тези от тях, които са с по-добра академична успеваемост, по-дисциплинирани или по-атрактивни.

Особеностите на професионално-педагогическото общуване се обуславят от редица фактори като: пол, възраст, темперамент, потребности, мотиви, цели, самочувствие и други характеристики на субектите, които участват в него. Анализът на проведени изследвания за особеностите на професионално-педагогическото общуване показват, че учителите мъже са по-практични и делови. Те обръщат по-голямо внимание на външната и формалната страна, а мотивите, изразяващи съдържателната страна на поведението на учениците, остават извън тяхното ползрение. За тях е характерен повече авторитарният начин за въздействие в сравнение с техните колеги жени.

Чрез професионално-педагогическото общуване се постигат различни функционални и обективни цели. Първите са свързани с: оказване на помощ; търсене на партньор за разговор, съвместна игра, обща работа и т.н.; търсене на разбиране, съчувствие, емоционален отклик, похвала и пр.; приобщаване на другия (другите) към своите или общочовешките ценности (възпитание, обучение); изменение на мнението, намеренията, поведението на партньора в процесите на взаимодействие. Най-разпространената причина за избор на постоянен партньор за общуване на учениците е привлекателността на другия човек като личност в зависимост от неговите нравствени, делови или физически качества и проявяваните от него отношения към тях (симпатия, добронамереност, обич и пр.). Децата от предучилищна възраст проявяват привързаност към тези свои връстници, които са внимателни, отзивчиви, приветливи, грижливи, дружелюбни. Потребността на учениците от общуване с учителите по време на уроците се обуславя от наличието у последните на такива качества като човечност, доброта, чувство за хумор, тактичност, ерудиция, умение за установяване на контакт и разбиране на учениците. Атрактивни за последните са още проявите на деловитост, организаторски умения, интелигентност, физическа привлекателност и пр. Резултати от изследванията разкриват, че учениците ценят проявите в процеса на професионално-педагогическото общуване със своите учители на качества като честност, педагогическа общителност, културата на речта им, формите на обръщения и пр. Получените данни показват, че у тях особено благоприятно отношение предизвикват три групи качества на учителите. Първата група е свързана с нравствеността им. Техните главни добродетели са „чисто човешките им качества“ като доверие, доброжелателност, доброта и отзивчивост, дружелюбие и приветливост. Тази група качества формира у учащите се положително отношение към личността на учителите. Опекунството, липсата на тактичност, наличието на любимци, незаинтересоваността от проблемите на учениците снижават авторитета на учителите. Втората група качества, която обуславя положителното отношение към учителите, е свързана с професионалната им компетентност. Техните познания и умения, отнасящи се до учебния материал, са важно условие за професионалната им реализация. Третата група качества, които се ценят от учениците, разкриват динамичните особености на тяхното поведение като: енергичност, реактивност, смелост, настойчивост и пр.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Анализът на резултатите от собствени и чужди изследвания на професионално-педагогическото общуване като най-важен за образователната практика феномен разкрива неговите психологически особености, които трябва да се познават от настоящите и бъдещите учители. В бъдещи изследвания на специалистите по педагогическа психология, дидактика и теория на възпитанието е необходимо по-задълбочено проучване на неговата същност, структура, функции и разновидности. Трябва да се обърне повече внимание на механизмите за психично въздействие в процеса на професионално-педагогическото общуване и на факторите, които им влияят. С голяма практическа стойност за образователната система ще са анализите на индивидуалните стилове на професионално-педагогическо общуване на учителите и комуникативните компетентности, умения и качества, които ги обуславят. Време

е да се проучат и специфичните особености на професионално-педагогическото общуване по различните предмети.

REFERENCES

Ivanov, S., 2018. Psychology of professional pedagogical communication. Sofia: Sofia University Publishing House (*Оригинално заглавие: Иванов, С., 2018. Психология на професионално-педагогическото общуване. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.*)